

דבר יושב-ראש הוועדה לתכנון ולתקצוב

פרופ' שלמה גרוסמן
יו"ר הות"ת

גם במכללות חל שיפור איכותי מרשים ובנוסף להישגים בהוראה לתואר הראשון פותחו תכניות מבטיחות בלימודי התואר השני.

המשמעות של הישגים אלו גדולה שבעתיים לנוכח הקיצוצים הדרסטיים שהושתו על מערכת ההשכלה הגבוהה בעשור האחרון. בשל השחיקה המתמדת בתקציבי המדינה הוקמה "ועדת שוחט" על דעת הממשלה (משרדי האוצר והחינוך) והוועדה לתכנון ולתקצוב. ועדה ציבורית זו שדנה בכובד ראש וביסודיות במערכת ההשכלה הגבוהה מנקודות מבט שונות, הגיעה למסקנות חשובות באשר לתיקון ולשיפור המצב הקיים תוך התייחסות לאיכות הוראה ומחקר, גיוס סגל איכותי, שיפור תשתיות אקדמיות ושיתוף פעולה בין המוסדות. יישום דו"ח "ועדת שוחט" יזרים תקציב חיוני למערכת ויגדיל בהדרגה את תקציב מערכת ההשכלה הגבוהה ב-30% יותר מהתקציב הנוכחי, וישפר את מצב האוניברסיטאות, המכללות והמחקר בישראל. הוועדה ציינה שעל הממשלה להוסיף כ-2.5 מיליארד שקלים בשנה למשאבים הקיימים בתוך שש שנים.

לקראת סיום תפקידי כיו"ר הות"ת במהלך שש וחצי השנים האחרונות, וסגן יו"ר הות"ת בשש השנים שלפניהן, ברצוני לסקור את מערכת ההשכלה הגבוהה מנקודת מבטי תוך ציון ההישגים מחד גיסא, וההתלבטויות העתידיות מאידך גיסא.

אין ספק שמערכת ההשכלה הגבוהה הגיעה להישגים מדהימים במהלך העשור האחרון, כשהבולטים שבהם הם מצוינות בהוראה ומחקר, גידול במספרי הסטודנטים, הנגשת המערכת לאוכלוסיות חדשות, קידום המחקר – תכנית המו"פ (מחקר ופיתוח) האירופית השביעית, פיתוח נושאי הננו-טכנולוגיה והטכנולוגיות המשולבות, חיזוק משמעותי של הקרן הלאומית למדע ועוד. בנוסף לכך היחסים הבינלאומיים המדעיים עם אירופה וארה"ב התחזקו וחוקרי ישראל זוכים להוקרה רבה במערכת האקדמית העולמית (פרסי נובל, פרסי וולף, ולאחרונה הפרס היוקרתי BBVA – המצאות פורצות דרך בתחום דחיסת המידע ותורת האינפורמציה – הפרס הגדול בעולם אחרי פרס נובל, בו זכה פרופ' יעקב זיו מהטכניון).

יתרה מכך, החוקרים הצעירים הוכיחו בשנה האחרונה שהפוטנציאל המדעי-מחקרי אכן קיים וטבוע אצל הדור הצעיר וזאת לאור היקף הזכייה המדהימה במענקי מחקר בתחום ה-ERC במסגרת תכנית המו"פ השביעית של האיחוד האירופי וזאת בהשוואה לחוקרים מארצות אירופה האחרות.

יש לראות את חשיבות הדו"ח בכך שיש בו הסכמה בין השותפים בוועדה (לרבות משרד האוצר וות"ת) על המקורות, המשאבים והשימושים במשך כל שנות יישום הדו"ח, המהווה למעשה בסיס להסכם הרב-שנתי הבא.

במהלך עבודתי ובמהלך כהונתי כיו"ר ות"ת נתקלתי לא אחת בשאלה האם ות"ת היא גוף חיוני והאם אפשר בלעדיה. אלו לא היו שאלות רטוריות בלבד אלא הן לוו בניסיונות של גופים שונים לפגוע במעמדה של ות"ת. ברצוני להתייחס בכובד ראש לשאלה זו, לאור הניסיון שצברתי במערכת ולאור התהליכים בהשכלה הגבוהה במערכות שונות באירופה, בארה"ב ובמקומות אחרים בעולם.

מה מייחד את הוועדה לתכנון ותקצוב – ות"ת?

- גוף **בלתי תלוי** העומד בין הממשלה לאקדמיה בכל ענייני ההקצבות להשכלה הגבוהה;
- ממליצה בדבר תכנון מערכת ההשכלה הגבוהה;
- מחלקת **בלעדית** את התקציב על פי אמות מידה שוויוניות;
- עוקבת אחרי הביצוע התקציבי והאיתנות הפיננסית של המוסדות.

כל זאת תוך כדי שמירה על עצמאות המוסדות.

אכן, ות"ת הוא הרגולטור המתכנן והמתקצב של מערכת ההשכלה הגבוהה. כל ניסיון לבטל גוף זה או לפגוע במעמדו יוביל למעשה לפוליטיזציה של מערכת ההשכלה הגבוהה, כאשר התכנון והתקצוב ייקבעו ע"י משרדים ממשלתיים וקשה להניח שטובת מערכת ההשכלה הגבוהה תהיה נר לרגליהם. מצב כזה קיים במספר ארצות בעולם ואכן המעורבות הפוליטית ניכרת היטב

בהחלטות הממשלות הנוגעות בדבר. די אם נזכיר את השינוי שחל בבריטניה בשנים האחרונות כאשר כל המוסדות להשכלה גבוהה הפכו לאוני-ברסיטאות, אבל הדבר הוביל לנסיגה ברמה של המערכת ובנוסף לשלל בעיות בהתנהלותה.

היכולת של ות"ת להימנע משיקולים זרים שאינם נוגעים ישירות למערכת האקדמית ולחלק את תקציב ההשכלה הגבוהה המיועד למערכת על-פי קריטריונים שקופים ושוויוניים מצדיקים ללא ספק שמירת מעמדה של ות"ת כרגולטור בלתי תלוי ואמין. בוודאי יש מקום לבדוק את עצמנו, לתקן, לשפר, להכין מודל תקצוב חדש ודינמי, אבל כל זאת תוך שמירה על הייחודיות של ות"ת.

ברצוני להציג השקפתנו של בית המשפט העליון לגבי הות"ת:

"...מדובר בגוף מקצועי שיש לו את החופש לשקול שיקולים מקצועיים והוא חופשי מלחצים פוליטיים... הגוף שהוקם אינו תלוי לא בממשלה ולא במוסדות האקדמיים. לדעת המחוקק, שקילה אמיתית של צרכיה של מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל חייבה הקמתו של גוף מעין זה, שיהיה אמון מטעמו על כל ענייני ההשכלה הגבוהה במדינת ישראל".

"הות"ת היא המועצה להשכלה גבוהה (מל"ג) לעניין התקצוב והיא משקפת את המיטב, את ליבת כישוריה של המל"ג לעניין התפקיד שהוטל עליה. הות"ת מורכבת משבעה חברים כולל היו"ר, חמישה מהם בעלי מעמד אקדמי בכיר בהשכלה הגבוהה בתחומים שונים, ושני נציגי ציבור מחוגי המשק והכלכלה... נראה על כן כי גם נוהל מינויים של חברי הות"ת והרכבה מבטיחים כי יישבו בה מי שיוכלו להיות חפים משיקולים

פוליטיים ונאמנים לצרכיה של מערכת ההשכלה הגבוהה".

(מתוך פסק דין של השופטת ברלינר 2007)

הות"ת בהנהגתי הקפידה על הגינות ושקיפות מלאה באשר לשיקול דעתה והחלטותיה בנושאים השונים והמגוונים שעמדו בפנינו. הצלחנו, למרות הניסיונות למעורבות פוליטית ולפגיעה במעמדה של ות"ת, לשמור על העצמאות של מערכת זו.

מערכת ההשכלה הגבוהה וות"ת בראשה ניצבים בפני משימה מורכבת וסבוכה, לשכנע את ממשלת ישראל החדשה בנחיצות ובחשיבות של המערכת להתפתחות המשק הישראלי מבחינה כלכלית, ודווקא לאור המשבר הכלכלי העולמי. תרומתה של מערכת ההשכלה הגבוהה לצמיחת המשק ולהתפתחותו היא משמעותית ביותר ואינה מוטלת בספק. לכן, ניתן לצפות שהממשלה תציב לה כאחת המטרות המרכזיות, גיבוש וחתימה על הסכם רב-שנתי חדש למערכת ההשכלה הגבוהה. הסכם שכזה ובצדו משאבים נוספים שיוקצו למערכת, ישמש הצהרת כוונות של הממשלה באשר למקומה ולחשיבותה של המערכת להשכלה גבוהה במדינת ישראל.

אסיים בהדגשה של חזון המל"ג והות"ת להשכלה הגבוהה:

□ לפעול להצבת מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל בקבוצת המדינות הטובות בעולם תוך שמירה על הייחודיות והתחרותיות של המערכת;

□ לעודד פיתוח מואץ של תחומי מחקר חדשים, הנמצאים בחזית המדע ולעודד מצוינות אקדמית במחקר ובהוראה של חוקרים, מדענים ומרצים;

□ להרחיב את הנגישות להשכלה הגבוהה באמצעות פיתוח וחיזוק המכינות הקדם-אקדמיות במטרה לאפשר לאוכלוסיות ששיעורן במוסדות להשכלה גבוהה נמוך להתקבל ללימודים לתואר אקדמי;

□ לפעול למניעת בריחת מוחות מישראל באמצעות עידוד מצוינות ויצירת תנאי עבודה הולמים ומתקדמים בכל המוסדות להשכלה גבוהה;

□ לשפר את איכות ההוראה ולחזק את מערך בקרת האיכות בהוראה ובמחקר;

□ לחזק את המכללות האקדמיות המתוקצבות, במיוחד בפריפריה, באמצעות פיתוח רמתן האקדמית וחוסן הכלכלי.

בחודש ספטמבר 2009 נכנס לתפקיד יו"ר ות"ת פרופסור מנואל טרכטנברג. אני מאחל לו הצלחה רבה ואני מלא תקווה כי יו"ר הות"ת החדש יקדם מטרות חשובות אלה.

פרופ' שלמה גרוסמן

יו"ר הות"ת

דבר המנהל הכללי

רו"ח סטיבן סתיו
מנכ"ל מל"ג/ות"ת

המופלאים שהגיעו אליהם מערכות ההשכלה הגבוהה הישראלית בשבעת העשורים לקיומה; ומנגד – חייבים אנו להעז, להסתקרן, לעודד אצל הדור האקדמי הנוכחי והבא, על תלמידיו ומרציו, חשיבה מהפכנית, פורצת דרך, יצירתית, אשר אינה מסתפקת בגבולות המוכר. על מערכת ההשכלה הגבוהה לשמר את הקיים ובו בזמן להמציא עצמה מחדש – בהוראה, במדע, במחקר, בטכנולוגיה ובהבנת הרוח האנושית. זה הזמן לבחון מוסכמות ולאתגר אותן, זה הזמן לצאת משגרת ההרגל. עלינו כמובן, כראשי מערכת ההשכלה הגבוהה יחד עם הממשלה, לעשות כל שבידינו כדי לאפשר למוסדות ולסגל שלהם לבצע משימות חשובות אלה בהוראה ובמחקר.

אחד הרעיונות החדשים אשר יחד עם עמיתי הובלנו בשנים האחרונות ככיוון רצוי ומבורך למערכת ההשכלה הגבוהה הישראלית הוא הגברת הגלובליזציה וההשתלבות הבינלאומית בהשכלה הגבוהה. פיתוח נושא זה יכול להוביל את ישראל לעידן חדש בהשכלה הגבוהה. לא ניתן עוד להסתפק בהכרת עולמנו הצר, תוך קשרים פרטניים ואישיים בין חוקרים שונים או בין מדינות נבחרות. ישראל, הפורצת דרך בתחומי

בשנת 1876 המציא אלכסנדר גראהם בל את הטלפון. המצאה מהפכנית שתכליתה, כידוע, ליצור תקשורת שמע בין אנשים אשר אינם נוכחים בקרבה פיסית זה לזה. בתוך 30 שנה בלבד, הפך המכשיר זמין לחלק ניכר מאוכלוסיית אותה תקופה. עד שנת 1900 נמכרו כ-30,000 מכשירי טלפון בצרפת בלבד. פרוסט (1907) כתב על כך: "מכשיר על-טבעי, שנוכח הנס של קיומו נהגנו לעמוד נדהמים, וכעת אנו מנצלים אותו מבלי להקדיש לכך מחשבה... ואם הקו תפוס או שנשמע בו זמזום, אנו מתלוננים שהטלפון 'אינו נוח'..."

דוגמא פשוטה זו ממחישה את שתי הפנים של ההתפתחות המדעית והגילוי החדשני. מחד, המצאות כה מהפכניות ומסעירות, אשר בכוחן לשנות את חיינו כליל, הופכות בתוך זמן קצר להיות מובנות מאליהן. מאידך למרות התפתחות הטלפונים הניידים, האינטרנט ואפשרויות קיום שיחות ועידה מצולמות, עד עצם ימינו אלה, כמאה ושלושים שנה לאחר המצאתו של בל, טרם הומצא רעיון נוסף היכול להיחשב נסי, חד-פעמי, הממציא מחדש את יכולת התקשורת בין אנשים מרוחקים פיסית (אולי תקשורת של מחשבות? רגשות? מגע? טעם, ריח ומישוש? יכולת הידיעה? מסתבר שהכול עוד פתוח...).

תפקידה המיוחד של האקדמיה וההשכלה הגבוהה הוא כפול: מחד – לחדול מלראות את ההתפתחויות המיוחדות, המסעירות והמשמעותיות שהגענו אליהן עד היום כמובנות מאליהן, לא להתרגל ולא לזלזל בהישגים

שלהוראה ולמחקר השפעות חיצוניות לתועלת החברה והמדינה, קשרי הגומלין בין המוסדות לבין הקהילות סביבם ועוד מכלול אתגרים רבי-חשיבות. הניסיון הבינלאומי מלמד שרבים מתמודדים עם אותן בעיות ממש ויש ביכולתנו ללמוד ולהתפתח מניסיונם העשיר והמגוון.

בהזדמנות זו, ברצוני להודות ולבטא את הערכתי הכנה לאנשים אשר עשו ימים כלילות למען ההשכלה הגבוהה בשנים האחרונות, ובראשם פרופ' שלמה גרוסמן – יו"ר ות"ת היוצא, אשר הוביל את מערכת ההשכלה הגבוהה בחוכמה, בנועם הליכות ובדוגמא אישית, תוך העצמת כל מי שעבד עמו, וכן את סגל העובדים המצויין והמסור בות"ת/מל"ג, אשר ההשכלה הגבוהה בראש מעייניהם והם פועלים ללא לאות לקידומה. אני מאחל הצלחה רבה לפרופ' מנואל טרכטנברג, יו"ר ות"ת הנכנס, ומשוכנע כי הוא יוביל את המערכת למקום הראוי לה מתוך כבוד, הערכה והוקרה לניסיון ולידע שנצברו ולמרקם העדין הדורש המשך שיתוף פעולה עם כל מרכיבי מערכת ההשכלה הגבוהה.

רו"ח סטיבן סתיו

מנכ"ל מל"ג/ות"ת

מדע ומחקר רבים כל כך, לא יכולה להישאר מאחור. עדיין אנו מקבלים בצער את הדירוג הבינלאומי של האוניברסיטאות הישראליות, ובו פרמטרים נמוכים כל-כך במונחים של ניידות סטודנטים וסגל, וכמובן, בהתאמה – ברמת שביעות הרצון של מעסיקים בשוק העבודה מהבוגרים הישראלים. הדבר אינו יכול להיפתר ללא מאמץ מוגבר ומכוון (לרבות היצע מוגדל של קורסים ותכניות לימודים בשפה האנגלית). נדרשת אסטרטגיה לאומית משותפת של הממשלה, הנהגת ההשכלה הגבוהה והסטודנטים, אשר תעלה על נס את הצטרפותה של ישראל לתכניות בינלאומיות, שיתופי הפעולה הבינלאומיים וקיומה של זרימה הדדית ומתמדת של סטודנטים וסגל בין המדינות השונות, כפי שקורה באופן מואץ בעולם.

בנוסף, חשוב להדגיש שההיכרות עם מערכות השכלה גבוהה בעולם ושיתוף הפעולה ההדדי יכול להניב פתרונות חדשניים לבעיות שעמן אנו מנסים להתמודד: סוגיית מודל התקצוב הראוי והרצוי למערכת ההשכלה הגבוהה המתפתחת, ההתמודדות עם תקציבים פוחתים בשנים של גידול המערכת, היחס בין המחקר להוראה, הגדרות תפקידים והקשר בין מכללות לאוניברסיטאות המחקר, שמירת איכות ההשכלה הגבוהה, יישום טכנולוגיות עדכניות במחשוב ותקשורת לצורך ניתוחי מידע, דיווח ובקרה בהשכלה גבוהה, יחסי הגומלין בין מוסדות מתוקצבים לאלה שאינם, אופן הפעלת תכניות אקדמיות לא מתוקצבות במוסדות מתוקצבים, שיתופי פעולה והכרה הדדית מוסדרת בין המוסדות בלימודים חלקיים של סטודנטים, הגברת הניידות ושיתוף סגל אקדמי במוסדות השונים, הסדרת אופן מימון עלויות המחקר וההוראה וחלוקתו בין המדינה (תקציב) לבין הסטודנטים (שכר לימוד ומערכות התמיכה והסיוע) והשוק הפרטי (לרבות תורמים, בוגרים ועולם העסקים), תוך התחשבות בכך